

seminar o ukradenom pismu (II)

žak lakan

PREDSTAVLJANJE NASTAVKA

Ovaj tekst, u kome se hteo uzeti vazduh iz naših lekcija, mi nago-vestimo samo uz savet da se upravo njime moglo uči u uvod koji mu je prethodio i koji će se ovde nastaviti.

A koji je bio sačinjen za druge što izlaziš da uzmu nešto od tog vazduha.

Ovaj se savet obično nije poštovao: privlačnost hridi bila je ukraš istrajavanja u biću.

Mi ovde uzimamo u ruke uštedevinu čitaoca samo radi vraćanja na adresu našeg govora i obeležavanja onoga što se neće više opovrgnuti: naši spisi zauzimaju mesto unutar jedne pustolovine kakva je pustolovina psihoanalitičara, toliko daleko koliko je psihoanaliza njen dovodjenje u pitanje.

Krivine u toj pustolovini, pa čak i dogadaji, doveli su nas tu do položaja podučavanja.

Otuda jedna intimna referenca da proći kroz taj uvod znači najpre posređivanje na vežbe koje se sprovode u horu.

Uostalom, posle svega, upravo na ljupkosti jedne od njih i leži prefinjenost prethodnog spisa.

Ako se uvod, koji će uslediti, bude smatrao teškim onda znači da je loše korišćen: onda to znači da se na predmet, koji on predstavlja, prenosi ono što se tiče samo njegove svrhe kao nečeg što potiče od obrazovanja.

Isto tako te četiri strane, koje za neke predstavljaju razbijanje glave, nisu išle za tim da stvore nepriliku. U njih ćemo uneti neke popravke kako bi se otklonio svaki povod za odvraćanje od onog što one govore.

Treba staviti na znanje da prisecanje (la mémoration) — podrazumeva se: frojdovsko — ne pripada registru koji se pretpostavlja za usponu (la mémoire) ka nešto što bi bilo svojstvo živog bića.

Da bi se okončalo ono što dopušta ta negativna referenca, mi velimo da nam ono što se zamislilo da objasni dejstvo žive materije nije shvatljivije kroz ustupak koji nagoveštava.

Dok bode oči to što možemo, da bismo se lišili te potčinjenosti, da u sredenim lancima jednog formalnog jezika pronademo svaki privid nekog prisecanja: sasvim posebno i onog koji zahteva Frojdovo otkriće.

Ići ćemo, dakle, do toga da kažemo kako, ako negde i ima nešto za dokazivanje, onda je to ono što nedostaje u tom redu — konstituanti simboličkog da bi se sve uzelo u obzir.

Zasad su veze tog reda, obzirom na ono nesalomivo što Frojd stvara od onog očuvanog u njegovom nesvesnom, *jedine na koje se može posumnjati da tu nedostaju*.

(Treba se vratiti Frojdovom tekstu o *Wunderblock-u* koji po gorjem, kao i po mnogo čemu još prevazilazi trivijalni smisao koji mu daju nepažljivi čitači).

Program, koji se pred nama ocrtava, je da saznamo kako neki formalni jezik opredeljuje subjekt.

Ali zanimanje za jedan takav program nije obično pošto predstavlja da će ga neki subjekt ispuniti samo ako u to unese nešto od svog.

Neki psihoanalitičar može samo da tu pokaže svoje interesovanje srazmerno prepreci koju nalazi.

Oni koji u tome učestvuju, slažu se, pa bi čak i drugi to priznali ako bi se valjano tražilo njihovo izjašnjenje, da tu postoji jedno lice subjektivne konverzije koje za naše druženje nije bilo nedramatično, a prisipavanje, koje se izražava kod drugih terminom intelektualizacije čime misle da nam podvale, pri toj svetlosti pokazuju dobro ono što štiti.

Bez sumnje nema nikog zasluznijeg da se pomuči na ovim stranicama do jedan pored nas koji najzad u tome i živi samo da bi obznanio hipostazu koja je uznemiravala njegov kantizam.

Ali i sama kantovska četka ima potrebu za svojom lužinom.

Ovde je povoljna prilika da se uvede naš objektor, pa i drugi mame podesni, u ono što oni čine svaki put kada, da bi sebi objasnili svoj svakodnevni subjekt, svog pacienta, kako se kaže, pa čak i da bi se objasnili s njim, upotrebljavaju magijsku misao.

Pa da i oni sami tu udu tim putem, bilo bi to u stvari istim korakom kojim se i prvi uputio da od nas odstrani putir hipostaze, iako je njome svojom rukom upravo napunio pehar.

Jer nije nam namera da našim α, β, γ, δ izvučemo iz realnog više nego što prepostavljamo da ima u njegovoj datosti, to jest ovde ništa, nego samo da pokažemo kako oni tu donose jednu sintaksu ne bi li to realno već postalo slučajnost.

Na osnovu čega mi dalje odmičemo da to nije uostalom to što obezbeduju dejstva ponavljanje koje Frojd naziva automatizmom.

Ali naša α, β, γ, δ nisu nešto čega se neki subjekt ne bi sećao, privaraju nam. — Upravo o tome mi i pišemo: pre nego iz ničeg stvarnog što bi se tu, kako se veruje, moralno prepostaviti, ono što se ponavlja proizilazi upravo iz onog što nije bilo.

Primetimo da ono time postaje manje začudujuće od onog što se ponavlja, toliko istrajava da bi se vrednovalo.

To je upravo ono što najmanji od naših »pacijenata« svedoči u analizi, a u rečenicama koje potvrđuju utoliko bolje naše učenje da su nas zapravo oni tu doveli: pošto oni, koje mi obrazujemo, to znaju iz više

navrata kada su čuli naše, čak anticipirane izraze, u za njih još svežem tekstu iz neke analitičke seanse.

Elem, ono što mi želimo da postignemo jeste da bolesnik bude saslušan kako treba u trenutku kada govori. Jer bilo bi čudno da se učulji samo pri pomisliti na nešto što ga odvlači na loš put, u trenutku kada je on jednostavno mučen istinom.

Ovo je vredno radi toga da malo rasturi samouverenost psihologa, to jest cepidlačenja koje je izumelo nivo aspiracije, na primer, i to sasvim namerno, bez sumnje, da bi tu obeležilo svoj nivo kao plafon koji se ne može prevazići.

Ne treba verovati da bi filozof na glasu u univerzitetskim krugovima bio podijum koji podnosi tu zabavu.

Upravo tu naša reč, kad treba da postane odjek starih rasprava u Školi, nailazi na intelektualnu pasivnost, ali je isto tako reč o tome da se otkloni zaludenost.

Uhvaćen na delu da nam pripisuje prekoračenje kantovske kritike kako ne treba, subjekt, dobronameran da našem tekstu obezbedi položaj, nije kralj Ibi i nije jogunasto uporan.

Ali mu ostaje malo smisla za pustolovinu. On hoće da sedne. To je jedna telesna antinomija u zanimanju analitičara. Kako da se ostane u sedećem položaju kada se dospelo do situacije da nema više šta da se odgovori na pitanje nekog subjekta, do da se isti najpre postavi u ležeći položaj? Očigledno je da i stajanje nije manje neudobno.

Upravo zato se ovde i načinje pitanje transmisije psihoanalitičkog iskustva kada se u njemu podrazumeva didaktička svrha, uz trgovanje znanjem.

Upadanja tržišne strukture nisu uzaludna u polju istine, ali su ona tu šugava.

UVOD

Predavanje iz našeg Seminara, koje ovde dajemo u redigovanom vidu, bilo je održano 26. aprila 1955. godine. Ono u jednom trenutku predstavlja komentar koji smo posvetili ove čitave godine delu *S one strane principa zadovoljstva*.

Poznato je da Frojdovo delo mnogi od onih što sebe ovlašćuju da nose titulu psihoanalitičara ne oklevaju da odbace kao nekakvu suvišnu, čak slučajnu spekulaciju, a antinomijom par excellence, kakva je pojma *nagona smrti* gde se ona razrešava, može se meriti na kojoj je tački ona nezamisliva, što nam se u većini slučajeva i dopušta.

Ipak, teško se može smatrati izletom, još manje pogrešnim korakom u frojdovskom učenju delo koje tu zapravo nagoveštava novu topiku, onu koju predstavljaju izrazi *ja*, *ono* i *nad-ja*, i koji su postali opštvažeći kako u teoretskoj upotrebi, tako i u popularnoj.

Ovo obično poimanje se potvrđuje kada prodire u motivacije koje iskazuju rečenu spekulaciju pri teorijskoj reviziji, gde se ona javlja kao njen tvorački element.

Ovakav proces ne ostavlja nikakvu sumnju da je došlo do izopćavanja, naopakog smisla u sadašnjoj upotrebi pomenutih izraza, što se već ispoljilo u onom savršenom ekvivalentu kakav je teoretičar u vulgarnom smislu. Tu je bez sumnje ono što opravdava nameru nekih epigona da u tim izrazima pronadu posrednika preko koga će iskustvo psihoanalize uvesti u ono što nazivaju opštim psihologijom.

Postavimo samo ovde nekoliko tačaka za određivanje smera.

Automatizam ponavljanja (*Wiederholungswang*) — iako se pojma tuga u delu o kome je reč predstavlja kao pogodan da odgovori na izvesne kliničke paradokse poput snova u traumatskoj neurozi ili negativne terapeutske reakcije — ne bi mogao da se shvati kao neki dodatak, pa bio i krunski, na gradevini doktrine.

Frojd tu reafirmiše svoje uvodno otkriće, to jest shvatanje o sećanju koje obuhvata njegovo »nesvesno«. Nove činjenice su ovde za njega prilika da to shvatanje prestruktuira na stroži način dajući mu opštiji oblik, ali isto tako i da njenu problematiku suprotstavi degradaciji koja je počela da se oseća i po kojoj su efekti usmiani za običnu datost.

Ono što se ovde obnavlja već se ispoljavalo u »projektu¹« gde je njegovo naslućivanje ocrtavalo staze kojima ga je moralno provesti njegovo istraživanje: sistem², prethodnik nesvesnog, ovde ispoljava svoju originalnost, a to je da može da se zadovolji samo *pronalaženjem u osnovi izgubljenog objekta*.

Tako se Frojd smešta, počev od načela, u oponiciju onom o čemu nas je Kirkegard učio, u vezi sa pojmom egzistencije, tj. da se ona zasni na ili na reminiscenciji ili na ponavljanju. Ako Kirkegard tu izvanredno uočava razliku između antičkog i modernog shvatanja čoveka, onda stoji da je Frojd u ovom poslednjem učinio odlučujući korak, otigrnuvši ljudskom agensu, poistovećenom sa svešću, nužnost koja je uključena u to ponavljanje. Pošto je to ponavljanje simbolično ponavljanje, onda iz toga proizilazi da red simbola ne može više da se shvati kao nešto što konstituiše čovek, nego kao njegova konstituanta.

I tako smo se mi osetili dužni da naše slušaoce istinski naučimo pojmu prisecanja (memoracie) koji podrazumeva Frojdovo delo: ovo stoga što će, ako ga ostavimo u implicitnom stanju, i same datosti analize ostati da vise u vazduhu.

Ne spuštajući pred izvornikom popovog iskustva, Frojd je prinudan da tu prizove jedan element koji ga usmerava s one strane života — a koji on naziva nagonom smrti.

Naznaka koju Frojd ovde daje svojim samozvanim sledbenicima može da izazove sablazan samo kod onih kod kojih se uspavanost uma održava, prema lapidarnoj Gojinoj formuli, čudovišta koje rada.

Ali da ne bi zapao u običnost Frojd nam prikazuje taj pojam samo uz primer koji će ovde razgoliti na zasenjujući način temeljnu formalizaciju koju on označava. Igra kroz koju se dete vežba da odagna iz svog vidokruga, potom dovede, a onda opet izbriše, neki objekt, nevažne prirode, uostalom, dok modulira to naizmenično smenjivanje distinkтивnih slogova — ta igra, reči ćemo, ispoljava u svojim radikalnim crtama determinaciju koju ljudska životinja prima iz simboličkog reda.

Covek bukvalno posvećuje svoje vreme u razvijanju strukturalne alternative gde prisustvo i odsustvo privizuju jedno drugo. A upravo u

trenutku njihovog suštinskog spajanja, i da tako kažemo, u nultoj tački želje, ljudski objekt pada pod udarcem zabrane koja ga, ukidajući njegovo prirodno svojstvo, potčinjava ubuduće uslovima simbola.

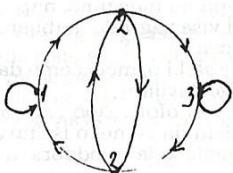
Istinu govoreći, tu nema ničeg drugog do jednog prosvetljujućeg opažanja trenutka kada pojedinac ulazi u jedan red čija ga masa podržava i prihvata pod oblik jezika, te preko toga nameće, u dijahroniji kao i u sinhroniji, determinaciju označitelja determinaciji označenika.

Ta naddeterminacija, koja se može uočiti pri samom izbijanju, jedina je o kojoj je reč u froydovskom shvatanju simboličke funkcije.

Obična konotacija kroz (+) i (-) jednog niza koji se zasniva jedino na temeljnom smenjivanju prisustva i odsustva, omogućava da se pokaze kako se najstrože simboličke determinacije podesavaju prema smenjivanju pogodaka čija se stvarnost isključivo raspodeljuje »nasumce».

Dovoljno je u stvari da se simbolizuju u dijahroniji jednog takvog niza grupe od tri koje se zaključuju pri svakom pogotku²⁾ definišući ih sinhronijski, na primer, simetrijom postojanosti (+ + +, — — —), obeleženom sa (1), ili smenjivanju (+ — +, + — +), obeleženom sa (3) s tim što je oznaka (3) ostavljena za disimetriju koju je otkrio nepar pod formom grupe od dva slična znaka, bez obzira da li ispred ili iza njih dolazi suprotan znak (+ — —, — + +, + + —, — — +), pa da se u novom nizu, koji su konstituisale ove označke, pojavе mogućnosti i nemogućnosti smenjivanja koje naredna mreža sažima u isto vreme kad ispoljava koncentričnu simetriju čija je trijada krupna — to jest, napomenimo to, sama struktura na koju se poziva uvek otvoreno³⁾ pitanje antropologa o suštinskom ili prividnom obeležju dualizma u simboličkim organizacijama.

Evo te mreže:



MREŽA 1—3:

U nizu simbola (1), (2), (3), na primer, može se konstatovati da onoliko dugo koliko traje jednoobrazno smenjivanje simbola (2) koji je započeo posle jednog (1), toliko će se niz sečati ranga par ili nepar svakoga od tih (2), pošto od tog ranga zavisi to da taj red može da se prekine samo jednim (1) posle parnog broja (2), ili jednim (3) posle nekog neparnog broja.

Tako već od prve kompozicije sa samom sobom iz primordijalnog simbola — a mi ćemo napomenuti da je nismo takvom predložili nikako proizvoljno — neka struktura, sva providna kakva ostaje još pri svojim datostima, pokazuje suštinsku povezanost pamćenja sa zakonom.

Ali ćemo u isti mah videti kako se zamraćuje simbolička determinacija, u isto vreme kada se otkriva priroda označitelja, čim se izvrši nova kombinacija elemenata naše sintakse, preskačući jedan član da bi se na taj binarni broj primenila kvadratna veza.

Postavimo tada da će taj binarni broj: (1) i (3) u grupi [(1) (2) (3)] na primer, ako poveže svojim simbolima simetriju sa simetrijom [(1) — (1)], (3) — (3), [(1) — (3)] ili opet [(3) — (1)], biti obeležen α , disimetriju sa disimetrijom (samo [(2) — (2)]), biti obeležen γ , ali da će, nasuprot našoj prvoj simbolizaciji, ukrštene veze raspolagati sa dva znaka, β i δ , s tim što β obeležava ukrštenu povezanost simetrije sa disimetrijom [(1) — (2)], [(3) — (2)], a δ disimetrije sa simetrijom [(2) — (1)], [(2) — (3)].

Može se konstatovati da, iako ova konvencija uspostavlja strogu jednakošt kombinatornih šansi, između četiri simbola, α , β , γ , δ (suprotno klasifikatorskoj dvosmislenosti koja je izjednačavala sa šansama dve druge šanse simbola (2) iz predhodne konvencije), nova sintaksa koja treba da upravlja smenjivanje α , β , γ , δ , determiniše apsolutno disimetrične mogućnosti raspodele između α i γ , s jedne strane, β i δ , s druge.

Pošto je priznato da bilo koji od ovih članova može da neposredno smeni bilo koji drugi, a može isto tako da bude dosegnut u 4. vremenu, računatom polazeći od jednog među njima, proizilazi da je suprotno tome, treće vreme, drukčije rečeno, vreme koje konstituiše binarni broj, podvrgnuto zakonu isključenja po kome se, polazeći od jednog α ili jednog δ može dobiti samo jedno α ili jedno β , a da, polazeći od jednog β ili jednog γ , može da se dobije samo jedno γ ili jedno δ . Što može da se napiše u sledećem obliku:

RASPODELJIVANJE A

$$\Delta: \begin{matrix} \alpha, \delta \\ \gamma, \beta \end{matrix} \rightarrow \alpha, \beta, \gamma, \delta \rightarrow \begin{matrix} \alpha, \beta \\ \gamma, \delta \end{matrix}$$

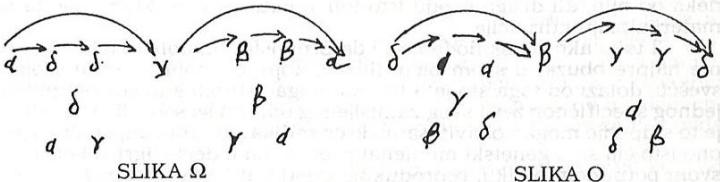
1. vreme 2. vreme 3. vreme

gde simboli, saglasni sa 1. i 3. vremenom odgovaraju jedan drugom prema horizontalnoj stupnjevitosti koja ih deli u raspodeljivanju, dok je njihov izbor nevažan za 2. vreme.

Da ovde ispoljena veza nije ništa manje nego najobičnija formalizacija razmene — to nam ovde potvrđuje njen antropološki značaj. Mi ćemo na tom nivou samo naznačiti njenu konstitutivnu vrednost za jednu primordijalnu subjektivnost čiji ćemo pojam nešto dalje utvrditi.

Veza je, vodeći računa o njenoj usmerenosti, doista recipročna; drukčije rečeno, ona nije povratna, ali je retroaktivna. Zato ako učvrstimo član 4. vremena, član 2. vremena neće biti ravnodušan.

Može se pokazati da će, ako se učvrsti 1. i 4. član u nizu, biti uvek neko slovo čija će mogućnost biti isključena iz dva srednja člana i da postoje dva druga slova od kojih će jedno biti uvek isključeno iz prvog, drugo iz drugog od tih srednjih članova. Ova slova su rasporedena u dve slike Ω i O^3 .



SLIKA Ω

SLIKA O

čija prva linija omogućava da se između dve slike uspostavi tražena kombinacija od 1. do 4. vremena, s tim što je slovo iz drugog reda slovo koje ta kombinacija isključuje iz dva vremena njihovog intervala, a dva slova iz trećeg, s leva na desno, slova koja su obostrano isključena iz 2. i 3. vremena.

Ovo bi moglo da predstavlja začetak jedne subjektivne putanje, pokazujući da se temelji u sadašnjosti koja ima u svom sadašnjem vremenu prethodno buduće. To što se u intervalu te prošlosti, kakva je ona već u onome što projektuje, otvara jedna rupa koju konstituiše izvesni *caput mortuum* označitelja (kome se ovde lepi 3/4 mogućih kombinacija gde mora da se smesti⁴⁾), dovoljno je da ga obesi o odsutnost, da ga natera na ponavljanje obrisa.

Subjektivnost na izvorištu nema nikakav odnos sa stvarnim, nego jednu sintaksu koja tu rada označiteljsku oznaku.

Svojstvo (ili nedovoljnost) konstrukcije mreže α , β , γ , δ , treba da sugerise kako se stvarno, imaginarno i simboličko slažu na tri etaže, iako tu može da bitno dode u obzir samo simboličko kao predstavnik dva prva stupnja.

Upravo ako se razmišlja u neku ruku naivno kako je pobeda sintakse lako ostvarljiva, onda vredi odoznati sa istraživanjem ovde srednjog lanca u istoj liniji koja je zadržala Poenkareia i Markova.

Upravo tako se zapaža da, ako se u našem lancu i mogu smestiti dva β koja se smenjuju bez nekog umetnog δ , onda je to ili neposredno ($\beta\beta$) ili posle umetanja jednog, uostalom neodređenog broja parova $\alpha\gamma$ ($\beta\alpha\gamma\dots\gamma\beta$), ali da posle drugog β ne može da se pojavi nikakvo novo β u lancu pre nego što δ tu ne bude stvoren. Međutim, gore definisano smenjivanje dva β ne može da se reprodukuje a da se jedno drugo β ne doda na prvo u vezi ekvivalentnoj, (s tim da se par γ skoro obrne u par $\gamma\alpha$) onoj koja se nameće dvama β , pa neka je to bez umetanja jednog β .

Odakle neposredno proizilazi disimetrija koju smo mi gore najavili u mogućnosti da se pojave različiti simboli lanca. I dok α i γ mogu da se sretnim sticajem okolnosti ponavljaju svako odvojeno sve dok ne ispune čitav lanac, dotele je isključeno, čak kroz najpovoljnije lance, da β i δ mogu povećavati svoju proporciju ako to nije na način koji je strogo ekvivalentan do skoro u član, što ograničava na 50% maksimum njihove moguće frekvencije.

Pošto je verovatnost kombinacije koju predstavljaju β i δ ekvivalentna onoj koju predstavljaju α i γ — dok je stvarno izvlačenje pogodaka prepusteno, s druge strane, slučajnosti — vidljivo je, dakle, kako se iz stvarnog izdvaja jedna simbolička determinacija koja, ma kako bila čvrsta da registruje svu parcijalnost realnog, samo od toga još bolje stvara disparitete koje donosi sa sobom.

Disparitet koji se ispoljava ako se jednostavno razmatra strukturalni kontrast između slike Ω i slike O , to jest direktni ili ukršteni način na koji grupisanje (i red) isključivanja obavljaju podrediranje, reproducujući ga po redu ekstrema, shodno slici kojoj pripada ovaj poslednji.

Upravo tako, u nizu od četiri slova, dva para, srednji i krajnji, mogu da budu identični ako se poslednji upisuje u red slike Ω (poput $\alpha\alpha\alpha\alpha$, $\beta\beta\alpha\alpha$, $\gamma\gamma\alpha\alpha$, $\delta\delta\delta\delta$, $\delta\delta\gamma\gamma$, $\alpha\alpha\gamma\gamma$ koji su mogući), a ne mogu ako se poslednji upisuje u smislu O ($\beta\beta\beta\beta$, $\beta\beta\alpha\alpha$, $\gamma\gamma\beta\beta$, $\gamma\gamma\alpha\alpha$, $\delta\delta\delta\delta$, $\delta\delta\gamma\gamma$, $\alpha\alpha\gamma\gamma$ koji su nemogući).

Primedbe čiji zabavni karakter ne mora da nas zanese.

Jer ne postoji druga veza do veza te simboličke determinacije gde može da nađe mesto ova označiteljska naddeterminacija čiji pojam nam Frojd donosi, i koja nije nikada mogla da se shvati kao stvarna naddeterminacija u duhu poput njegovog — za koji ništa ne govori da se upušta u onu konceptualnu zabludu u kojoj filozof i lekar nalaze suviše lak način da smire svoj religiozni zanos.

Taj položaj autonomije simboličkog je jedini koji omogućava da se iz njegovih dvostrislenosti izdvoje teorija i praksa slobodnog asociranja u psihoanalizi. Jer sasvim je druga stvar time dati zamah simboličkoj determinaciji i njenim zakonitostima, nego skolastičkim pretpostavkama jedne imaginarnе inertnosti koje je podupiru u asociacionizmu, filozofskom ili nazovi — takvom, pre nego što isti počne tvrditi da je eksperimentalan. Činjenica da su napustili da to ispituju jeste za psihoanalitičare jedan poziv više na psihologizirajuću konfuziju u koju ne prestano zapadaju, neki i hotimice.

U stvari, jedino primjeri očuvanja, nedefinisanog u njihovoj suspenziji, zahtevi simboličkog lanca, poput onih što smo ih upravo dali, omogućavaju da se shvati gde se nalazi nesvesna želja u svojoj nerazravšivoj postojanosti, koja postojanost, ma kako paradoksalno izgledala u Froydovskom učenju, nije zbog toga ništa manje jedna od crta koje su tu najviše afirmisane.

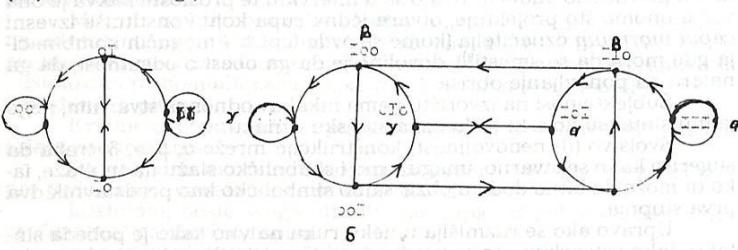
Ovo obeležje je u svakom slučaju nesamerljivo sa bilo kojim od efekata, poznatih u autentično eksperimentalnoj psihologiji, a koji, bez obzira na odgadavanja ili zakašnjenja čemu su podložni, dolaze, kao i sva ka vitalna reakcija, na to da se amortizuju i ugase.

Upravo na to pitanje se Froyd vraća još jednom u *S one strane načela zadovoljstva*, i to da bi naglasio kako mu se čini da postojanost, gde smo pronašli suštinsko obeležje fenomena *automatizma ponavljanja*, može imati samo previtalnu i transbiološku motivaciju. Ovakav zaklju-

čak može da iznenadi, ali on je Frojdov, govoreći o onome o čemu je on prvi govorio. A to ne čuti značiti biti gluv. Ne treba misliti da je tu reč o nekakvom spiritualističkom obrtu; ne, ovo je pitanje strukture determinacije. Materija, koju ona pomera u svojim dejstvima, prevazilazi mnogo po širini materiju cerebralne organizacije, čijim čudima su poverena neka od njih, ali druga ostaju isto toliko aktivna i strukturisana da se materijalizuju i drukčije.

I tako ako čovek dove na to da promišlja simbolički red, on je time najpre obuzet u svom biću. Iluzija, koju je o tome stvorio svojom svešću, dolazi od toga što je u taj red mogao stupiti kao subjekt putem jednog specifičnog zeva svog zamišljenog odnosa sa sebi sličnim. Ali on je to stapanje mogao obaviti samo kroz radikalno proticanje reči, to jest ono isto čiji smo genetski momenat prezpoznali u dečjoj igri, a koje se, u svom potpunom obliku, reproducuje svaki put kada se subjekt obraća Drugome kao apsolutnom, tojest kao Drugome koji može da ga poništi, isto kao što može da se pri tom koristi njime, to jest da od sebe pravi objekt da bi ga zavarao. Ova dijalektika intersubjektivnosti čiju smo nužnu upotrebu pokazali tokom tri poslednje godine našeg seminara u Svetoj Ani, počev od teorije transfera do strukture paranoje, dobro se oslanja na sledeću šemu:

(Es) S a lter (drugi)



ŠEMA L: (ja) a A lter (Drugi)

šemu koja je ubuduće bliska našim učenicima i gde dva srednja člana predstavljaju par uzajamne imaginarnе objektivacije koju smo izdvojili u *stadijum ogledala*.

Odnos u ogledalu sa drugim, kroz koji smo najpre hteli da u stvari povratimo njegov dominantni položaj u funkciji ja, kakav ima u teoriji narcisizma, ključno kod Frojda, može svesti na njegovu stvarnu podređenost svu fantazmatizaciju, obelodanjenju analitičkim iškustvom, samo ako se postavi, kako to pokazuje šema, između ovog s-ove-strane Subjekta i ovog s-one-strane Drugog gde se zapravo reč i uglavljuje, utoliko što su egzistencije, koje se u ovoj temelje, potpuno na milosti i nemilosti njene dobre volje.

Upravo zahvaljujući tome što su se pomešala ova dva para, legatori jedne prakse i jednog obučavanja, koje je isto tako odlučujuće prekinulo, kako se to može pročitati kod frojda, sa temeljno narcisističkom prirodom zaljubljivanja (Verliebtheit), mogli su da obogotvore varku o takozvanoj genitalnoj ljubavi, i to toliko da joj se pripše vrlina žrtvenosti odakle su proistekla tolika terapeutска skretanja.

Ali ukidanjem naprosto svake referentnosti sa simboličkim polovicama intersubjektivnosti, da bi se lečenje svelo na jednu utopisku rektifikaciju imaginarnog para, mi dolazimo do takve prakse gde se, pod barjakom »veze s objektom«, troši ono što kod čoveka dobre volje može samo da izazove osećanje prezrenosti.

Upravo tu je ono što opravdava istinsko gimnasticiranje intersubjektivnog registra koga sačinjavaju takve vežbe, za koje se naš seminar mogao pokazati okasnelim.

Srodnost odnosa između članova iz šeme L i odnosa koji objedinjava 4 gore razlučena vremena u usmerenom nizu, gde vidimo prvi dovršeni oblik simboličnog lanca, mora da izazove zapanjenost čim se takvo približavanje izvrši.

ZAGRADA ZAGRADA (1966)

Izražićemo ovde našu zbnjenost što nijedna osoba od onih što su se potrudile da odgonetnu red, na koji je naš lanac polagao, nije ni poslala da opiše u obliku zagrade strukturu koju smo mi ipak jasno u tome naznačili.

Zagrada, koja zatvara jednu ili više drugih zagrada, bilo (()) ili ((())) . . . ()), istog je značaja kao i napred analizirana raspodela β i δ gde se lako uočava da je udvojena zagrada nešto fundamentalno.

Mi ćemo to zvati velikom zagradom.

Upravo njoj ćemo nameniti da pokrije strukturu subjekta (S iz naše šeme L), utoliko što ona podrazumeva jedno udvajanje ili pre onu vrstu deljenja koja sadrži funkciju zamenjivanja (dubliranja).

Mi smo već smestili u to zamenjivanje naizmenično smenjivanje, bilo neposredno, bilo obratno, dydy... pod uslovom da broj znakova pri tom bude paran ili nulti.

Između unutrašnjih zagrada, naizmenično smenjivanje $\gamma\gamma\gamma\dots\gamma$ u nultom ili neparnom broju znakova.

Suporno, unutar zagrada onoliko γ koliko se želi, polazeći od ikakvog.

Izvan velikih zagrada mi nalazimo, naprotiv, bilo kakav niz α koji uključuje jednu, jednu ili više zagrada, nabijenih sa $\alpha\alpha\alpha\dots\alpha$ u nultom ili neparnom broju znakova.

Ako zamenimo α i γ sa I i o, moći ćemo da napišemo lanac L u obliku koji nam se čini »govorljivijim«.

Lanac L: (Io... (oo...o) oIo...0(oo...o)...0l) IIII... (IoIo) III... itd.

»Govorljiviji« u smislu da će neko iščitavanje biti olakšano po ceo jedne dodatne konvencije koja to odobrava šemi L.

Upravo tu je ono što opravdava istinsko gimnasticiranje intersubjektivnog registra koga sačinjavaju takve vežbe, za koje se naš seminar mogao pokazati okasnelim.

Srodnost odnosa između članova iz šeme L i odnosa koji objedinjava 4 gore razlučena vremena u usmerenom nizu, gde vidimo prvi dovršeni oblik simboličnog lanca, mora da izazove zapanjenost čim se takvo približavanje izvrši.

ZAGRADA ZAGRADA (1966)

Izražićemo ovde našu zbnjenost što nijedna osoba od onih što su se potrudile da odgonetnu red, na koji je naš lanac polagao, nije ni poslala da opiše u obliku zagrade strukturu koju smo mi ipak jasno u tome naznačili.

Zagrada, koja zatvara jednu ili više drugih zagrada, bilo (()) ili (()) . . . ()), istog je značaja kao i napred analizirana raspodela β i δ gde se lako uočava da je udvojena zagrada nešto fundamentalno.

Mi ćemo to zvati velikom zagradom.

Upravo njoj ćemo nameniti da pokrije strukturu subjekta (S iz naše šeme L), utoliko što ona podrazumeva jedno udvajanje ili pre onu vrstu deljenja koja sadrži funkciju zamenjivanja (dubliranja).

Mi smo već smestili u to zamenjivanje naizmenično smenjivanje, bilo neposredno, bilo obratno, $\alpha\alpha\alpha\dots\alpha$ pod uslovom da broj znakova pri tom bude paran ili nulti.

Između unutrašnjih zagrada, naizmenično smenjivanje $\gamma\gamma\gamma\dots\gamma$ u nultom ili neparnom broju znakova.

Suporno, unutar zagrada onoliko γ koliko se želi, polazeći od ikakvog.

Izvan velikih zagrada mi nalazimo, naprotiv, bilo kakav niz α koji uključuje jednu, jednu ili više zagrada, nabijenih sa $\alpha\alpha\alpha\dots\alpha$ u nultom ili neparnom broju znakova.

Ako zamenimo α i γ sa I i o, moći ćemo da napišemo lanac L u obliku koji nam se čini »govorljivijim«.

Lanac L: (Io... (oo...o) oIo...0(oo...o)...0l) IIII... (IoIo) III... itd.

»Govorljiviji« u smislu da će neko iščitavanje biti olakšano po ceo jedne dodatne konvencije koja to odobrava šemi L.

Ta konvencija služi da bi $\alpha\alpha$ između zgrada dobili vrednost stanke, s tim što je vrednost skanzije ostavljena na $\alpha\alpha$ iz naizmeničnog smenjivanja, a tu konvenciju će opravdati ono što ćemo kasnije videti u pogledu njihove nehomogenosti.

Sve onto se nalazi između velikih zgrada može tada da predstavlja strukturu S (Es) iz naše šeme L, simbolišući subjekt za koji se pretpostavlja da je dopunjlen frojdovskim Es, subjekt iz psihoanalitičke seanse na primer. Es se tu onda pojavljuje u obliku koji mu daje Frojd, utoliko što ga razlikuje od nesvesnog, odnosno logistički razdvojenog i subjektivnog tihog (tišina poriva).

Tada upravo naizmenično smenjivanje o I predstavlja imaginarnu rešetku (aa') šeme L.

Ostaje da se definije preim秉tvo tog naizmeničnog smenjivanja, svojstvenog parnim o I u velikim zagrada, a to znači očigledno status a i a' samima po sebi⁷.

Ono izvan velikih zgrada će predstavljati polje Drugog (Alter iz naše L). Tu preovladava ponavljanje u vidu I, mono-crta koja predstavlja (dopunu prethodne konvencije) vremena obeležena simboličkim kao takvim.

Upravo odatle S (subjekt) prima isto tako svoju poruku o obrnutom obliku (interpretaciju).

Izdvojena iz tog lanca, zgrada koja uključuje (Io...0l) predstavlja psihološki »a« iz cogito, to jest iz lažnog cogito koji može da isto tako dobro podnose čistu i jednostavnu perverziju⁸.

Jedini ostatok koji se nameće iz tog pokušaja je formalizam izvesne memoracije, povezane sa simboličkim lancem, čija se zakonitost može lako formulisati na lancu L.

(Suštinski definisana razmakom koga u naizmeničnom smenjivanju o, I, konstituiše prekoračenje jednog ili više znakova zgrade i nekih znakova.)

Ono što ovde treba zapamtiti jeste brzina sa kojom je postignuta jedna sugestivna formalizacija, kako memoraciji koja je primordijalna u odnosu na subjekt, tako i strukturisanja za koje je izvanredno to što u njemu postoje stabilni dispariteti (ustvari, ista disimetrijska struktura opstavlja ako se, na primer, izvrnu sve velike zgrade⁹). Ovo je tek samo vežba, ali ona ispunjava našu namenu da u tome upišemo jednu vrstu obrisa, gde ono što smo nazvali caput mortuum označitelja dobija svoj kauzalni vid.

Dejstvo koje se tako jasno ovde uočava kao i u fikciji o ukradenom pismu.

Čija se suština sastoji u tome što je pismo moglo dejstvovati iznutra: na aktere priče, uključujući i pripovedača, isto koliko i izvana: na nas, čitaocu, a isto tako i na svog autora, a da se niko nikada nije morao brinuti o onome što je ono zelelo da kaže. Što je uobičajena sudbina sveda onoga što se piše.

Pri tome mi u ovom trenutku prisustvujemo samo postavljanju svoda na mostu koji će se godinama zidati.¹⁰

Da bismo pokazali našim slušaocima ono što će se iz dvojnog odnosa, sadržanog u pojmu projekcije, izdvojiti kao istinska intersubjektivnost, mi smo se tako poslužili rezonovanjem koje nam je sam. Po preneo sa uživanjem u priči koja će biti predmet ovog seminara, poput onoga kojim se rukovodilo tobožnje neobično dete kada je pobedivao u igri par-nepar.

Puteći to rezonovanje — dečje, jer je prilika da se to kaže, ali ko na drugim mestima osvaja više od jednog — treba uočiti tačku gde se iskazuje njegov mamac.

Ovdje se ispituje subjekt: on odgovara na pitanje kojim se pogada da li su predmeti, skriveni u ruci njegovog protivnika, parni ili neparni.

Pošto sam jednom dobio ili izgubio, veli nam ukratko dečak, ja razmišljam ovako: ako je moj protivnik običan tupavko, njegovo lukavstvo će ići samo toliko daleko da će pri sledećoj igri promeniti broj, ali ako je za jedan stepen pametniji, paše mu na pamet da sam se ja toga setio, pa će zaključiti da treba da igra sa istim brojem.

Da bi postiglo uspeh, dete se, dakle, upušta u procenjivanje da li je moždana kora njegovog protivnika više ili manje razvijena. Stanoviste, čija se veza sa zamišljennom identifikacijom odmah ispoljila kroz činjenicu da on smatra kako može postići pravu procenu svog objekta oponašanjem u držanju i mimici.

Ali šta se može desiti na sledećem stepenu kad protivnik, uvidevši kako sam dovoljno pametan da ga pratim u tom kretanju, bude ispoljio vlastitu inteligenciju i zaključio da me može prevariti ako me bude pravio budalom? Od tog trenutka ne postoji drugo valjano vreme za rezonovanje, naročito zato što ono od tada može samo da se ponavlja u jednom beskrajnom oscilovanju.

Ako se izuzme slučaj čiste tupavosti gde se čini da je rezonovanje utemeljeno objektivno, dete ne može nista drugo da misli sem kako njegov protivnik dolazi na potpornik tog trećeg vremena, pošto mu je ono dozvolilo drugo vreme gde se ono samo smatralo, posredstvom svog protivnika, kao subjekt koji ga objektivira, jer je *istina da je ono taj subjekt*, te od tada ono sa njim upade u čorsokak koji podrazumeva svači čisto dualističku intersubjektivnost, ona u kojoj se ostaje bez pribrežišta naspram jednog apsolutnog Drugog.

Usput pomenimo uklanjanjući ulogu koju igra inteligencija u konstituisanju drugog vremena gde se dijalektika odvaja od slučajnih ispoljavanja datosti, te da je dovoljno da ja to pripisem protivniku, pa da njegova funkcija postane nekorisna pošto se, počev odatle, ona vraća u svoja slučajna ispoljavanja.

Mi, međutim, nećemo reći da je put zamišljene identifikacije sa protivnikom u trenutku svakog pogadanja put koji je unapred osuden: reći ćemo da on isključuje čisto simbolički proces koji se javlja čim se ta identifikacija sproveđe ne sa protivnikom, nego sa njegovim razmišljanjem koje ispoljava (razlika koja se, uostalom, iskazuje u tekstu). Činjenica uostalom dokazuje da takva čisto zamišljena identifikacija propada u celini.

Od tada svaki igrač mora, ako razmišlja, da ima pribrežište samo s one strane dualističkog odnosa, odnosno u nekom zakonu koji upravlja smenjivanjem predloženih mu pogodaka.

A tako je tačno da će, ako sam ja taj koji pogada, to jest aktivni subjekt, moj napor u svakom trenutku moći da nagovesti protivniku postojanje jedne zakonitosti koja upravlja izvesnom pravilnošću mojih pogadanja, čije će mu prekidanje omogućiti više nego jednom da shvati o cemu se radi.

Što taj postupak bude više uspevao da se oslobođi onoga što se, *uprkos meni*, očrtava od stvarne pravilnosti, to će on stvarno imati više uspeha, te je stoga jedan od onih učesnika u nekakvoj takvoj igri, koju smo bez oklevanja uvrstili u red praktičnih radova, izjavio da je, u jednom trenutku kada je imao osećaj, osnovan ili ne, da su ga prozreli, oslobođio se toga tako, što se upravlja po redosledu konvencionalno transponovanih uslova iz nekog Malarmeovog stiha.

Ali da je igra imala vreme čitave pesme i da je tu pesmu protivnik kojim čudom prepoznao, on bi tada dobijao svaki put.

Ovo nam je omogućilo da kažemo, kako pretpostavka o postojanju nesvesnog u Frojdovom smislu znači sledeće: ako shvatimo implikacije lekcije koju on izvlači iz psihopatologije svakodnevnog života, na primer, onda se može zamisliti i neka moderna računska mašina koja, izdvajanjem rečenice što nesvesno modulira, i to na duži rok, izbor nekog subjekta, uspeva da pobedi preko svake proporcije koja je uobičajena za igru par-nepar.

Cist paradoks bez sumnje, ali se u njemu izražava to, da mi odbijamo da okvalifikujemo mislećom — mašinom onu mašinu takve čudesne performanse, ne zbog nedostatka neke osobine koja bi bila ljudska, nego naprosto zato što ona ne bi mislila više nego što to čini čovek u svom opštem statusu, a da zbog toga nije isto toliko izložen pozivima označitelja.

Tako nagoveštena mogućnost je imala takođe interes da nas navede da shvatimo koliko je dejstvo pometnje, čak strepnje, koju su neki zbog toga osetili i koju su hteli da sa nama podele.

Reakcija, po kojoj se mogu praviti ironične primedbe, i koja dolazi od analitičara čija citava tehnika počiva na nesvesnoj determinisanosti koja se tu pripisuje takozvanom slobodnom asociranju — s tim što isti mogu da otvoreno pročitaju u navedenom Frojdovom delu da neki broj nije nikada izabran nasumce.

Ali i osnovana reakcija ako se pomisli da ih ništa nije naučilo da se otkače od opštег mišljenja, i da uočavaju ono što to mišljenje ne zna, a to je frojdovska naddeterminacija, to jest simbolička determinacija ovakva kakvu je mi ovde predstavljamo.

Ako se ta naddeterminacija i morala uzeti za stvarnu, kako im je to nagoveštavao moj primer za ono što brkaju, kao što svako čini, brkajući proračune mašina sa njenim mehanizmom¹¹, onda bi njihova strepnja bila doista opravdana, jer jednom kretnjom, pogibeljnjom nešto dodir sekirom, mi bismo bili taj koji je upisuje u »zakone slučajnosti«, a kao dobri deterministi kakvi su oni koje je ta kretnja toliko potresla, oni osećaju, i to s razlogom, da diranjem u ove zakone prestaje da postoji i jedan shvatljiv.

Ali ovi zakoni su upravo zakoni simboličke determinacije. Jer, jasno je da oni prethode svakoj stvarnoj konstataciji slučajnosti, kao što je vidljivo da se, upravo u zavisnosti od potčinjanja tim zakonima, procenjuje da li je neki predmet pogodan ili ne da bude upotrebljen radi dobijanja jednog niza, u ovom slučaju simboličkog, slučajnih pogodaka: takvu funkciju ima, naprimjer kovani novac ili onaj predmet što ga predivno nazivamo kockom.

Prošavši taj period, trebalo je da na konkretan način ilustrujemo dominantnost označitelja za koju tvrdimo da postoji nad subjektom.

Ako je to tačno, onda ona leži svukuda, i mi smo morali da joj omogućimo, na svakoj tački gde naše svrdlo može da dospe, da teče poput vina u Auerbahovoj (Auerbach) krčmi.

I tako smo mi uzeli samu priču iz koje smo izvukli, ne videvši najpre u tome ništa dalje, sporno razmišljanje o igri par-nepar: u njoj smo pronašli pogodnost koju je naš pojam o simboličkoj determinaciji već zabranjivao da smatramo običnom slučajnošću, čak i da se nije pokazalo tokom našeg ispitivanja da je Po, kao dobar preteča, kakav jeste, u istraživanju kombinatorne strategije, koja istraživanja upravo obnavljaju naučni red, nije bio voden, u svojoj fikciji, sličnom namerom kojom i mi. Ako ništa, možemo reći da je ono, što smo mi pokazali u njegovom izlaganju, doprlo do naših slušalaca, tako da se na njihov zahtev ovde objavljuje jedna verzija te priče.

Podešavajući je prema zahtevima pisane reči, koji se razlikuju od zahteva usmene reči, mi se nismo mogli uzdržati a da ne anticipiramo nekoliko razradu koju so napravili polazeći od pojmove što ih je on tada uveo.

Tako se naglasak, kojim smo uvek unapredivali sve više pojma označitelja u simbol, ovde upražnjavao retroaktivno. Poželimo da zarad toga što bismo bili ovoga pošteleni, ne bude izneverena njihova uspomena.



slobodan pavlović

1. Reč je u *Entwurf einer Psychologie* iz 1895. koje, suprotno čuvenim pismima Flis u koja se nalazi kao da mu je bilo upućeno, nije bilo cenzurisano. Izvesne greške u isčitanju rukopisa, koje nalazimo u nemackom izdanju, pokazuju čak da mu se ukazala mala pažnja u tom smislu. Jasno je da mi ovde samo ističemo jedan položaj koji se izdvojio u našem seminaru.

2. Radi veće jasnoće ilustrujmo ovo obeležavanje jednim slučajnim nizom:
+ + - + - + -
1 2 3 2 2 2 3

3. Kakva je u pravom smislu ona koja objedinjava upotrebe one engleske reči za koju ne znamo ekvivalent u nekom drugom jeziku, a to je reč: odd. Francuska upotreba reči nepar za označavanje odstupanja, od ponašanja pokazuje njen začetak, dok se reč nesagliasan tu ispoljava kao nedovoljna.

4. V. njegovo novo repriziranje od strane Klod Levi-Strosa u članku »Da li postoje dualističke organizacije?« *Bijdrag tot de taal-, land-en volkenkunde*, Deel 112, 2^o aflevering, Gravenhage, 1956, 99–128. Ovaj članak se nalazi na francuskom u zbirci radova Klod Levi-Strosa, objavljenjim pod naslovom *Strukturalna antropologija* (Plon, 1958).

5. Ova dva slova odgovaraju dekstrogiriju, odnosno levogiriju kvadratne figuracije isključenih termina.

6. Ako se ne vodi računa o redu slova, onda je to *caput mortuum* 7/18.

7. Iz tog razloga smo potom uveli jednu prikladniju topologiju.

8. V. opata Šoazija (de Choisy) čije su čuvene uspomena mogu iskazati ovako: *ja mislim kada sam onaj koji se oblači u žensko*.

9. Dodajmo ovde mrežu $\alpha, \beta, \gamma, \delta$, konstituisanju pomoći izmenjene mreže I-3. Svi matematičari znaju da je dobijena preobražavanjem segmenta prve mreže u odsečke drugi obeležavanjem usmerenih pravih koje se spajaju sa tim odsećima. To je sledeća mreža (koju ćemo, radi veće jasnoće, staviti pored prve):

Mreža L-3:

MREŽA $\alpha, \beta, \gamma, \delta$: gde se postavlja konvencija čija su slova utemeljena ovako:

$\text{I}, \text{I} = \alpha$

$\text{o}, \text{o} = \gamma$

$\text{I}, \text{o} = \beta$

$\text{o}, \text{I} = \delta$

(i gde se vidi razlog zašto smo rekli da postoje dve vrste o, u našem lancu L, s tim što su o od $\gamma = \text{ooo}$, i o od $\gamma = \text{oio}$).

10. Ovde se nastavlja tekst iz 1955. Uvod u psihoanalitičku teoriju putem ovakvih vežbi iz polja strukturalnog pristupa bilo je u stvari praćen značajnim razvitkom u našem učenju. Napredak pojmove o subjektivaciji isao je u upoređenju sa pozivanjem na *analysis situs* gde imamo nameru da materijalizujemo subjektivni proces.

11. Upravo u nameri da raspršimo tu iluziju mi smo ovde godine zaključili ciklus predavanjem o *Psihoanalizi i kibernetici*, koje je razočaralo mnogo sveta zbog činjenice da smo u njemu govorili samo o binarnoj numeraciji, aritmetičkom trouglu, odnosno o običnim vratima, definisanim onim što treba da bi bila otvorena ili zatvorena, ukratko, da se nismo, izgleda, mnogo izdigli iznad pascalovske etape pitanja.

S Francuskog:
Ljiljana Cvjetić-Karadžić